

DR. LÁSZLÓ FERENC, A PEDAGÓGUS

Dr. DEBRECZY SÁNDOR

Rövid élete lázas tevékenységben telt el, mert korán felismerte hivatását. Hivatásának élt-halt. Tanult és tanított. Mai szemlélettel nézve is, haladó pedagógusaink közé tartozott, bár világnézetének megvoltak a maga korlátai.

Világszemlélete nem egységes. Tartalmaz materialista és idealista elemeket. Bacon-nak, Marx és Engels szavai szerint „az angol materializmus és minden modern kísérleti tudomány igazi ősapjának“ mechanisztikus materialista felfogása — már csak természettudományi középpontúságánál fogva is — hatott László világszemléletének alakulására. E hatás leginkább oktató-nevelő nézeteinek rendszerében tükröződik.

Bacon-tól tanulta, hogy harcolni kell a tudományos megismerésért, és hogy az igazi filozófiának a természeti jelenségek elemzésére kell épülnie, s következtetéseiben a tapasztalati megállapításokhoz igazodnia. Bacon szerint ismereteink elsődleges forrásai érzékeink. László is a tanítás, a fogalomalakítás folyamatában a tények érzékeltetéséből indult ki. Marx így jellemzi Bacon empirikus módszerét: indukció, analízis, összehasonlítás, megfigyelés, kísérletezés, ezek az ésszerű módszer fő feltételei“. László is tanításában pontosan eleget tett e módszer feltételeinek. Bacon dolgozta ki a tudomány történetében a megismerés induktív módszerét. Azt hangoztatta, hogy a megismerés során az oksági összefüggésből, az egyes jelenségek alapos elemzéséből kell kiindulni. A tények összehasonlítása pedig lehetővé teszi az ember számára, hogy az egyestől, a különöstől eljusson az általánoshoz, a következtetésekhez. László is az oktatásban legtöbbször az egyes jelenségek elemzésétől jutott el az általánoshoz.

Bacon nem tagadta, de nem sokra becsülte, László viszont hangsúlyozta az absztrakt gondolkodás szükségét a megismerésben, a taní-

tásban. A dedukciót nem mellőzte sem a tudományos megismerésben, sem az oktatásban. László tehát, hogy Engels kifejezésével éljek, nem volt egyoldalú „indukcionista“. A fogalomalakításban legtöbbször a konkrétumtól induktív úton jutott el a tények lényegéig, a természet törvényeinek megfogalmazásáig, olykor viszont deduktív módon az általános törvényeket alkalmaztatta, konkrétizáltatta az egyes jelenségek felismertetésében és jellemeztetésében. Bacon-nal együtt hirdette, hogy az ember csak úgy ismerheti meg, csak úgy vetheti alá uralmának a természetet, ha követi annak törvényeit. Dialektikusan látta és vallotta, hogy a természet örök mozgásban, változásban, fejlődésben van. László Bacon metafizikus módszerét korszerűen, haladó szemlélettel alkalmazta a tudományos megismerésben is, az oktatásban is.

Másfelől világszemlélete szintén Bacon hatására idealista vonásokat is tüntet fel. „A természettudományok viszonya a valláshoz“ című 1900-ban megjelent dolgozatából kitűnik, hogy a tudományt a vallással egyeztetni kívánta. „A vallás és a természettudományok segítő-társak — írja értekezésében. — A hit adja meg a tudásnak a célt, fékezi annak túlzásait, a vallás tisztítása viszont a tudományokból indul ki“ (12.1.) Egyeztető törekvésének ad nyomatékot a „Bod Péter élete“ című 1903-ban megjelent dolgozatában. „Benne (Bod Péterben) az igaz vallás és az igaz tudomány a legszebb összhangban élt és munkált“ — írja bevezetőjében.

A kollegium egyházi főhatósága mégsem volt László világszemléletével megelégedve. Tanított filozófiát is. Ekkor derült ki, hogy ezt a tantárgyat nem a főhatóság által előírt tankönyvből, hanem biológiai alapon „pogány“ szerző könyvéből tanította. Ezért az egyházi főhatóság részéről komoly „feddés“-ben részesült. Órán gyakran olvasott fel Wilhelm Bölsche: Az élet fejlődéstörténete című 1912-ben megjelent haeckelianus-darwinista koncepciójú művéből és Hoitsy Pál: A nagy természet című 1883-ban megjelent népszerűsítő könyvéből.

Világnézetének alakulását természettudományos gondolkodása és felekezeti iskolai tanári beosztása határozta meg. Az előbbi, tanárának, Parádi Kálmánnak hatására a materializmus felé vonzotta, az utóbbi, az iskola felekezeti jellegénél fogva, az idealizmus felé készítette.

Az oktatást érintő koncepciója világnézetének materialista elemeiből alakult ki. A XIX. sz. végén középiskoláinkban még javában divatozott a szófetiszizmus. A tanárok többsége megfélekedett az absztrakció és az általánosítás fontosságáról, csak a tárgyakat, jelenségeket mutatta be, anélkül, hogy az absztrahálás és az általánosítás segítségé-

vel a valóság mélyebb megismerését tette volna lehetővé a tanulók számára. Főként emlékezetre támaszkodó verbális ismereteket közöltek, melyeket a tanulók passzív módon raktároztak el emlékezetükben. László koncepciója ezzel szemben azért haladó, mert céltudatosan összekapcsolta a szemléleti, közvetlen, mai nyelven a szenzoriális, az első jelzőrendszeri megismerést a fogalmi, közvetett, mai nyelven a logikai, a második jelzőrendszeri megismeréssel. Lenin közismert formulája szerint is László követte a megismerésben is, a tanításban is „az élő szemlélettől az elvont gondolkodás“-ig vezető utat, sőt már a gyakorlati alkalmazás felé is lehetőséget és alkalmat talált.

Oktató és képző munkájának középpontjába az emlékezet helyett a gondolkodást, mégpedig a tanulók önálló gondolkodásának, aktív tevékenységének fejlesztését állította, mert célja a tanultak világos megértése és tartós rögzítettése volt. A formális és materiális képzés harcának kérdésében egyik mellett sem helyezkedett egyoldalú álláspont-ra, hanem a kettőt egymással összekapcsolta, mert azt vallotta, hogy a gyermeki gondolkozás, emlékezés, megfigyelőképesség stb. fejlesztése éppen olyan fontos feladata az oktatásnak, mint ismeretek nyújtása. A képzés két formája közötti dialektikus kapcsolatot tisztán látta: a tanítási anyag, vagyis az ismeretek segítségével fejleszteni kell a tanulók lelki működéseit, mert szavai szerint csak saját gondolkodásuk folytán szerezhethetnek értelmes belátást a tanultakról.

Oktatási koncepciója ma is helytálló. Mint tanár szigorúan tudományos alapon tanított, amiért abban az időben meg kellett harcolnia. Kitisztult tudományos koncepciója alapján tanította természetrajzra és földrajzra a sepsiszentgyörgyi és környékbeli tanulókat 1897 szeptemberétől majdnem 30 éven át 1925 szeptemberéig. Kolozsvári egyetemi tanársegédi állásáról is azért mondott le, hogy itthon, szülőföldjén nevelhessen, taníthasson.

Az új ismeretek közlése során legtöbbször induktív úton a konkrét tények vizsgálatából indult ki. Ez azt jelentette, hogy a tanításra kerülő új jelenségeket tanítványaival előzőleg érzékeltette, azaz szemléltette. Szemléltető anyaga gazdag és változatos volt. A kitömött és borszesszes állatpreparátumokkal és őszállatmintákkal, virág- és fa-mintákkal, a lepke- és bogárgyűjteményekkel, a színes képekkel, az integrális és vázrajzokkal történő szemléltetés különböző formaváltozatait célirányosan váltogatta. Walther Béla, szepeni tankerületi főigazgató 1915-ben tett iskolalátogatásakor László szemléltető módszeréről jegy-

zökönyvében így nyilatkozott: „A szaktanár Japán földrajzát az osztály bevonásával magyarázta. Szemléltetése a térképrajzolás rendszeres gyakoroltatására is kiterjedt“.

Természetrajzi szertárának szemléltető anyagát az iskola barátainak és tanítványainak segítségével tervszerűen és állandóan gyarapította. 1909-ben, mikor az iskola fennállásának 50 éves évfordulóját ünnepelte, szertárának állománya már 5 936 db szemléltető tárgyból állott. Walther Béla főigazgató 1908-ban felvett látogatási jegyzőkönyvében állapította meg: „A természetrajzi szertár öre, dr. László Ferenc, a helyi fauna és flora összegyűjtésére súlyt fektet. Ezzel adja meg a szertár igazi iskolai és tudományos értékét“.

A szemléltetésnek 5 alapvető formaváltozatát használta a tanításban: a bemutatást, az elemzettető szemléltetést, e kettő kombinációját, a közvetett és a helyszíni szemléltetést.

Korán tudatosult benne, milyen óriási különbség van a síkban és a térben folyó bemutatás között. A síkban történő bemutatás csak egy dimenziós, azaz csak egy, a látási analizátorra támaszkodik, legtöbbször a valóságnak kicsinyített mását ábrázolja, s ezért hibás vagy éppen hamis képzetek kialakításához vezethet. Ezzel szemben a térben folyó bemutatás több dimenziós, vagyis több analizátor tevékenységét összesíti. A tanulók érzékszervi tevékenységét a bemutatással egyidejű rajzoltatással fokozta, szemüket élesítette, tapintásukat finomította, megfigyelőképeségüket serkentette, kézügyességüket, motorikus reakciójukat fejlesztette.

Azt is tudta, hogy a tanulók figyelmének időtartama az önálló, szabad erőfeszítéstől függ, ami viszont a munka jelentőségével s az ezzel kapcsolatos érdeklődéssel függ össze. Ezért használta tanításában a még ma is kiváló elemzettető szemléltetést. Ez László idejében óriási pozitívumot jelentett akárcsak ma, mert a megismerés két szakaszát: a szenzoriális és a logikai, illetve az első és a második jelzőrendszeri megismerést egymással összekapcsolta. A tanulók a tanult jelenségeket nemcsak érzékelték, hanem ezen túlmenően az egyes észlelt jelenségek és részjelenségek között összefüggéseket teremtettek, s a szintetizált érzékletekből kérdések segítségével maguk jutottak el önállóan, a gondolkodás síkján, a tények, a jelenségek magyarázatáig, fogalmak, ítéletek alkotásáig és következtetések levonásáig. Az elemző szemléltetés közben két sztereotip kérdése volt: mit látsz?, meg tudod magyarázni, amit látsz? Szemléltetése ezzel a felszólítással zárult: megfigyeléseidet foglald össze! Tehát az analízis műveletét szintézissel párosította. Így serkentette tanítványait saját kifejezése szerint „önvizsgálódásra“, mai

nyelven önálló megfigyelésre és önálló gondolkozásra. Mivel a megértést nagyon alapos és differenciált szemléletre építette, nagy mértékben fejlesztette tanítványai gondolkodását az analízis, az elvonatkoztatás, az általánosítás és a szintézis logikai műveleteinek állandó gyakoroltatásával. Mai nyelven nemcsak az oktatás, hanem a célirányos formatív jelleg, a képzés követelményeinek is eleget tett.

Ismerte az osztályfoglalkoztatás didaktikai jelentőségét. Tudta, hogy az osztálymunkában a szinte magától támadó versengés fokozza az egyéni teljesítményt, rájött arra, hogy a kollektív tanulásban többféle szempont nyilvánul meg egy-egy kérdés tanulmányozásánál. Tanítványai így fokozatosan hozzászoktak egy-egy probléma sokoldalú vizsgálatához, ami hozzájárult dialektikus gondolkodásuk fejlesztéséhez. Walther Béla 1912-ben tett iskolalátogatása alkalmával felvett jegyzőkönyvében kiemelte, hogy „természetrájk órán a II. osztályban szemléltetéssel s az egész osztály foglalkoztatásával feleltek a tanulók“.

Olykor a tanítási anyag jellegének megfelelően a bemutatást és az elemzettő szemléltetést a tanulók aktív bevonásával célszerűen és változatosan kapcsolta egymáshoz. A bemutatással ő maga nyújtotta az első jelzőrendszeri információkat, az elemzettéssel megadott szempontok szerint tanítványai önállóan szereztek tapasztalatot.

Óráit nemcsak a közvetlen szemléltetéssel tette érdekessé és vonzóvá, hanem közvetett szemléltetéssel, a legjobb szakkönyvekből vett idézetek felolvasásával is élénkítette és elmélyítette. Walther Béla 1912-ben tett látogatása alkalmával erre vonatkozó értékelő véleményét jegyzőkönyvbe foglalta. Idézem: „Nagyon helyesnek tartom a tanításba való beillesztését egy-egy klasszikus olvasmányoknak és ezáltal hozzászoktatását a tanulóknak ahhoz, hogy komoly dolgokat is olvassanak“. Így olvastuk el mi, tanítványai, otthon elejétől végig Herman Ottó-nak: A madarak hasznáról és káráról című híres és zamatos magyarsággal megírt könyvét. Részleteket hallottunk és olvastunk: id. Entz Gézá-nak az „Állatok színe és mimikry“, ifj. Entz Gézá-nak: „Hydrát pusztító Amoeba“ című érdekes és tanulságos könyveiből.

László pedagógiájában a szemléltetés alapelve ma is időszerű. Csíky Béla társszerzővel 1896-ban összeállította „Kolozsvár részletes leírása“ című könyvecskéjét az elemi iskolák használatára. Ennek bevezetőjében írja: „A földrajz helyes tanítása a tanteremből kiindulva s mindig fokról-fokra haladva, az iskola épületét, udvarát, kertjét stb. kell rendre venni“. Ezután következik mind a földrajzi, mind a természeti környezet ismertetésénél a szülőföld, amelyre mint közvetlen szemléltető központra vonatkoztatjuk a távolabbi vidékekről előbb képek-

ben nyert képzeleti, majd helyszíni látogatások során szerzett információkat. Meg is fogalmazza bevezetőjében szemléltetésének alapelvét: „A szemléltetésben a közelebbiről a távolabbira .. térünk át. Kezdő gyermekekre nézve pedig legkönnyebb, legjobb az utaztató módszer. A folyók mentén utaztatjuk a gyermekeket, s a folyó melletti helységeket soroltatjuk fel, a nevezetességeket röviden megemlítvén róluk“.

Alapelvének megfelelően tanítványaival helyszíni kirándulásokon szemléltette a természeti és földrajzi jelenségeket. A tanulókat olyan tanulmányi kirándulásokra vezette el előbb saját megyéjük területén, majd távolabbi vidékekre, (Kolozsvár, Hunyad megye, Al-Duna), melyeken földrajzi és természetrajzi ismereteiket ellenőrizhették és gyarapíthatták. E kirándulásokról a helyi lapokban számolt be.

László idejében nem minden középiskolai tanár tudott erre a didaktikai magaslatra felemelkedni. Igaz, hogy ehhez szaktárgyának jellege is hozzásegítette. Színvonalas tanítását az iskolafelügyelők is elismerték. Walther Béla 1909-ben tett iskolalátogatása alkalmával jegyzőkönyvileg dicsérte meg: „Igen jó eredményt találtam a természetrajzi és a földrajzi órákon, melyeken a tanítás a szemléltető és rajzoltató módszer szerint történik“.

Az új ismeretek közlése folyamán a középponti szemléltető módszerrel kombinálva még a kérdező és a magyarázó módszert használta.

A kérdező módszer alkalmazását tágan értelmezte. Kérdéseivel az ismeretszerzés munkájába a tanulókat is aktívan bekapcsolta, hogy ezáltal fejlessze gondolkozásukat, fokozza önálló tevékenységüket. Felismerte a kérdező módszer heurisztikus formájának ismeretközvetítő funkcióját és jelentőségét, ami az ő idejében ritka jelenségnek számított. Még azt is megengedte tanítványainak, hogy az új anyag elsajátítása közben kérdéseket tegyenek fel. Ezt a tanulók azon igyekezetének tekintette, hogy érdeklődnek, s az új anyag világos megértésére törekednek.

A magyarázó módszer Lászlónál járulékos, kiegészítő szerepet játszott. Rendszerint folyamatosan nem adott elő. Magyarázatát hol a tanulók előző ismereteinek, meglevő tapasztalatának ellenőrzésével, hol megfelelő helyen bemutató vagy elemeztető szemléltetéssel szakította meg. Ezzel az volt a célja, hogy magyarázatával logikai összefüggéseket és törvényszerűségeket világítson meg, tehát ezzel is a tanulók gondolkozását serkentette, hogy számukra az új anyag pontos és világos megértését és elsajátítását biztosítsa. Magyarázatában nemcsak a soron levő jelenséggel foglalkozott elszigetelten, hanem egyben előkészítette a következő, az erre épülő ismeretek megértését is. Tisztában volt azzal,

hogya az oktatásban nem elszigetelt ismereteket, hanem egymással összefüggő ismeretrendszereket közvetítünk. Ma az ilyen előadásmódot dialektikusnak nevezzük. Magyarázatának záró részében rámutatott arra, hogy a tárgyalt természeti jelenséget hogyan használhatja az ember, s felhívta a figyelmet annak célszerű alkalmazására a földművelésben és az iparban. Tehát a gyakorlati hasznavehetőség kérdéseit is megvilágosította. E követelmény ma is időszerű.

Vallotta, hogy az ismeretek elsajátítása azok komoly rögzítése nélkül csonka, befejezetlen folyamat. Ismerte az ismeretek rögzítésének lélektani szakaszait.

A rögzítés folyamatát a bevésetéssel, az akvizícióval kezdte. A bevésetést két fontos tényezővel erősítette: a benyomás intenzitásával (érdeklődés felkeltése, sokoldalú, gondolkoztató szemléltetés) és kapcsolatteremtő gyakori és időbeni szintetikus ismétléssel. Az időbeliség mellett (fél évi, év végi, később évharmadi ismétlés) szem előtt tartotta a téma egységenkénti ismétlés szükségét, vagyis a tartalom elsőbbségét (pl. halak, ízeltlábúak, nyitva- és zárvatermő virágos növények stb.). Ismétléskor a tankönyvtől eltérően új rendszerbe foglaltatta a tanulókat.

A rögzítés második szakaszának, egyben alapjának a „megjegyzést”, a retenciót tekintette, vagyis azoknak a kapcsolatoknak kialakítását, melyek a bevésetés után bizonyos ideig megerősítés nélkül is megmaradnak. Ezt úgy érte el, hogy az új tanult jelenség és annak a mindennapi, a gyakorlati életben betöltött fontossága, hasznossága között kapcsolatot teremtett (pl. a méhek fontos szerepet visznek a virágok beporzásában, az emberi szervezet számára fontos táplálékot gyűjtenek, gondozójuk számára kellemes foglalkozást s egy jó kereseti forrást biztosítanak, a legmagasabbrendűek ún. államokat alkotnak, közösségekben élnek, ami megkönnyíti tenyésztésüket és gondozásukat. Rámutatott tehát arra, hogy a tanult jelenségnek mi a jelentősége az ember szempontjából. Ugyanakkor a retenciót erősítette a tanulóknak a régi ismeretekhez való kapcsolásával s az egyes részek közötti asszociációk kialakításával.

A retenció, amint megfelelő ingerek jelentkeznek, aktualizálódik. Az aktualizálódás a felismerésben és a felidézésben jut kifejezésre. Nem elégedett meg, ha lepke-, bogár-, növénygyűjteményünket egyszerűen bemutatunk vagy szemé előtt végiglapoztuk, az egyes példányokat fel kellett ismernünk, pontosan meghatároznunk, sőt néhányról szóban is fel kellett idéznünk azt, amit azokról megjegyeztünk és tanultunk. A felismerést, azaz a megjegyzett benyomás önkéntelen aktualizálását te-

kintette a rögzítés harmadik szakaszának. Az ismeretrögzítés legfelsőbb stádiumának a felidézést, a pontos visszaemlékezést, az önálló reprodukciót tartotta, és követelte meg tanítványaitól.

Az elsajátított ismeretek rendszeres számonkérésére komoly gondot fordított, értékelve, hogy ha a felelő, különösen felsőbb osztályokban, az adott természeti jelenséget be tudta ágyazni a fejlődés menetébe, a tanult anyag tényeinek és jelenségeinek rendszerébe. Emellett helyeselte, hogy ha a tanuló összehasonlította a hasonló vagy ellentétes tényeket, struktúrákat és életfeltételeket. Ha a felelő mindezekből következtetéseket is tudott levonni, kiérdemelte a legnagyobb osztályzatot. Ismeretellenőrzésének az volt egyetlen negatívuma, hogy szem elől tévesztette a tanulók összefüggő beszédkészségének rendszeres fejlesztését. Walther Béla 1914-ben felvett jegyzőkönyvében kifogásolta, hogy idézem: „a tanulók még a VI. osztály óráin (ma X. o.) sem beszélnek összefüggően, a szaktanár folytonosan közbevetett kérdésekkel irányítja a feleleteket“. Ez így volt igaz. De László azt vallotta, hogy a verbális tanulás álarca a tanár és a tanulók között folytatott párbeszéd során hamar lehull, és felszínre kerül a tanultak megértésének minősége: világossága, alapossága, hiányossága vagy éppen hiánya.

A fenti didaktikai koncepció ismeretében könnyen megérthetjük, hogy azok a tanítványai, akik később neves orvosok lettek, miért mondtak neki köszönetet a tőle tanult alapismeretekért s általában a természettudományokkal való foglalkozás megszerettetéséért.

László helyesen ismerte fel az oktatás és a nevelés kölcsönhatását. Tudta, hogy a nevelésnek át kell hatnia az oktatást, de a gyermeki személyiségneveléshez az oktatás maga nem elegendő. Az értelmi nevelést a nevelés többi területének, főleg az erkölcsi nevelésnek szférájával egészítette ki. Az egykori Kollegium tantestülete a nevelés legfontosabb területének az erkölcsi nevelést tekintette. Nem elégedett meg bizonyos erkölcsi fogalmak és érzelmek megvilágításával, illetve kifejtésével, hanem igyekezett kialakítani a tanulók határozott, katonás magatartásbeli képességeit, szokásait is. László nevelési koncepciója is egyfelől ebből az iskolai közszellemből táplálkozott. Nemcsak tanított, hanem, mint minden jó tanár, gondosan nevelte tanítványait. Nevelési koncepciójának komponensei: a munkaszeretetre, a becsületességre és az egyszerűségre való nevelés.

Oktatási koncepciójához hasonlóan, nevelési koncepciójában is egyfelől a tanulói tapasztalásból indult ki, s innen jutott el a tudatosításig. Makarenko is ugyanezt vallotta. A kiinduló tapasztalati szinten a tanulók cselekvő, megismerő és figyelő tevékenységét mozgósította, miáltal sze-

mélyiségükben ismeretek, készségek és érdeklődések alakultak ki. A tudatosítás részben az értelmi, részben az érzelmi ráhatások eredményeként jött létre. A tanulók ezek alapján tettek szert meggyőződésekre, motivációs bázisokra és kellő érzületre.

Nevelési koncepciójának kiindulópontja másfelől saját személyisége volt. „Nevelni csak az által lehet — írja — ami a tanítómester a maga valójában“. Ezt a meggyőződését fejezte ki az 1896 március 11-én Kolozsvárt összeállított önéletrajzában. László Ferenc mélységesen munkaszerető, becsületes és nemesen egyszerű ember volt. E három erkölcsi tulajdonságot fejlesztette, nevelte tanítványaiban is.

Nevelési módszerei: a példaadás, a meggyőzés és a követelés.

Személyes példamutatása, lelkesedése a tudományok iránt, egész életstílusa tanítványainak nagy táborát ragadta magával. A munka iránti magatartására és szorgalmára jellemző az a néhány sor, melyet 1923. január 17-én kelt s az igazgatótanácshoz intézett kérésébe iktatott. Betegszabadságának meghosszabítását kérte. Idézem: „Eddigi szabadságom egész ideje alatt — írta — a múzeumban az adminisztrációs és berendezés munkáját állandóan vezettem, ezeket a munkákat tovább is folytatni szándékomban van“. Még betegen is tevékenykedett. Számos tanítványa éveken át önkéntesen dolgozott vele a múzeumban és a múzeumon kívül. Maga körül munkaközösséget alakított ki, melyben közvetlen ráhatással nevelte munkatársait.

Azt, amit 1897-ben székfoglaló beszédében tanártársainak és az ifjúságnak ígért, élete végéig mint tanár, tudós és ember hűségesen betartotta. Idézem: „Mi is, mindnyájan — mondotta — a kicsiny sejtek nagy munkájához hasonlóan bizonyos életfeladatra vagyunk elhíva, mindnyájunknak megvan a maga hivatása, kötelessége, melyet erőnk, tehetségünk szerint pontosan, lelkiismeretesen és önzetlenül kell végeznünk, mert csak így szolgálhatunk a köznek“. (1897/98. évi Értesítő, 63. l.).

Példaképpül állította tanítványai elé a múlt nagyjait is. „Bod Péter élete“ című könyvében írja: Idézem: „Kötelességünk a múlt emlékeiből, nagy embereink példájából okulást meríteni. Nagy embereink példája a jelen kötelességeink buzgó teljesítésére serkent. Bod Péter az egyszer megismert igazság mellett élni-halni tudó ősi jellemnek egyik legjelesebb típusa“. (16. l.).

Erkölcsei nevelésének középpontjában a munka szeretetére való nevelés állott. Munkán a szellemi és fizikai munka egységét értette. A tanuló legfőbb feladatának tanulmányi munkáját tekintette. Minden órán rendszeresen ellenőrizte a végzett munka mennyiségét és minőségét.

gét. Nem fukarkodott sem dicsérettel, sem megrovással. A kitűnő tanulókat év végén jutalmaztatta. Tanítványaival órán kívül is szívesen foglalkozott.

Egyénekenként ismerte minden tanítványa munkaképességét és munkastílusát. Ebben a tekintetben kissé elfogulttá is vált. Ha tanítványát jeles tanulónak ismerte meg vagy elégségesnek, kiszólításakor, még feleltetés előtt már bejegyezte noteszébe a jeles vagy elégséges osztályzatot. Néha ez hosszú időn át akadályozta egyik-másik tanítványát abban, hogy alacsonyabb besorolásból magasabb érték kategóriába lépjen elő. Nem buktatott egyik tantárgyából sem.

Saját gyermekeit is a családban munkára nevelte. A házvezetés gondjait munka- és felelősségmegosztással osztotta ki gyermekei között, akik egy kis csinos udvar és kert gazdaságát maguk vezették. Családját tréfásan László-szovjetnek nevezték. Olyan rend, tisztaság, pontosság volt lakásában, hogy híre járta. Sőt az első világháború végén és után 3—4 hold bérelt szántóföldön gyermekeivel maga gazdálkodott. Szerette a földet. Vasárnapjait sokszor azzal töltötte, hogy a környező falvak földműveseinek mezőgazdasági ismeretterjesztő előadásokat tartott. Végül gyermekei munkáját a múzeum gyűjteményeinek rendezésében is felhasználta, természetesen anyagi ellenszolgáltatás nélkül.

A fizikai munkát az iskolában is rendszeresítette. 1914-ben kertészeti munkatanfolyamot alakított azzal a céllal, hogy a tanulóknak a természet- és munkaszeretetre való nevelését magasabb fokra emelje. Az Újvárossy-kertnek növényzettel való beültetésére és ugyanott egy kisebb szabású botanikus kert létesítésére a tanulók közül megfelelő munkaerőket képzett ki. A tanfolyamra az I—VI. osztályosok közül 84 önként jelentkező tanuló kérte felvételét. A tanfolyam elméleti és gyakorlati munkára terjedt ki. A gyakorlati munka céljaira egy hármás forgóba beosztott 1500 négyzetméteres területű gyakorlókert szolgált. A tanulók szorgalmasan ástak, palántáltak, gyomláltak, kapáltak amellett, hogy elméleti ismereteiket is gyarapították. A tanfolyamon szigorú munkafegyelmet követelt meg. Erről tanúskodik egyik 1916-ból származó saját kezével írt felhívása: „Felhívom — írja — a kertészeti tanfolyam tagjait, hogy ma, csütörtökön d.u. 4 órakor minden tag a kertészeti telepen pontosan jelenjék meg, valamint arra is, hogy a kedd délutáni gyakorlatokat is szorgalmasan látogassa. Megállapítottam, hogy egyesek hazulról azon a címen távoznak el, hogy a kertészeti telepre mennek, valójában azonban az Oltra járnak fürödni, anélkül, hogy erre hazulról engedélyük volna. Az illető tanulók szüleit kértem, hogy gyermekeiket szigorúan büntessék meg. Ismétlődés esetén iskolai büntetés-

ről is fogunk gondoskodni“. A tanulókat hat munkacsoportba osztva dolgoztatta. Minden csoportban voltak kisebb-nagyobb tanulók. Nagyobb tanítványait az erősi ásatások fizikai munkálataiba is bevonta, és rendszeresen váltogatta.

A munkára nevelésben középponti feladatának az önállóságra való nevelést tekintette. Az önállósághoz maga is korán hozzászólt. Diákkorában nyolc évig nem volt otthon, szülővárosában. Mint V. osztályos gimnazista távozott el Kolozsvárra, s mint a természettudományok doktora tért haza. Önmagát fenntartotta. A nyári vakációkban pénzt keresett. (Földbirtokosok gyermekeit tanította, s közben a birtokon fizikai munkát is végzett.) Az önállóságot ezért követelte meg tanítványaitól is mind a szellemi, mind a fizikai munkában, mind magatartásukban és mindennapi cselekedeteiben. A priváttanítást nem helyeselte. Azt vallotta, hogy minden figyelmes diák tanítási órán az anyagot annyira megértheti és rögzítheti, hogy órán kívül nincs szükség korrepetitorra.

László mind a szellemi, mind a fizikai munkára nevelésben igazi demokrata pedagógusnak bizonyult. Irányította tanítványait, de ugyanakkor bevonta őket a munkába. A teendőket közösen megtanácskozták, együtt jelölték ki a közeli és távoli feladatokat. Ezekután a tanulók önállóan dolgoztak. Ma is a demokrata pedagógiai vezetés a leghatékonyabb. Az autokrata, a laissez faire és a demokrata típusú vezetés közül a legutóbbit, a leghaladóbbat választotta. Tanítványaihoz való emberi és tanári viszonyulását a „fiaszkám“ (fiacskám) megszólítás fejezte ki a legjobban.

Becsületességre, tanítványait önérték tiszteletben tartásával, felelősségtudatuk és őszinteségük célirányos fejlesztésével nevelte. Ismerte székely fajtájának érzékeny önértékességét, ezért a pozitív cselekedetek elbírálását a szerénységre, a magunk iránti igényességre, a negatívokét az akarat és az önbizalom fejlesztésére való utalással kapcsolta össze. Főleg magasabb osztályokban megkövetelte tanítványaitól, hogy minden cselekedetükért becsületesen vállalják a felelőséget. A felelőség alól kibújókat, a megfutamodókat, a mellébeszélőket az egész osztály előtt kipellengérezte. Elvárta minden tanítványától, kicsinytől, nagytól egyaránt, hogy minden tettükről őszintén számoljanak be. Amennyire az őszinteséget becsülte, annyira elítélt minden kertelést, hazudozást és megtévesztést. Tanítványaiban azt a felfogást alakította ki, s egyszersmind ahhoz szoktatta, hogy a becsületes ember kiáll a képmutatás és a hazugság ellen, de harcol igaznak vélt meggyőződéséért. 1925. szeptember 16-án agyvérzés és tüdőgyulladás következtében hunyt el abban a városban, ahonnan pályájára elindult.

Mind külsőségeiben, mind magatartásában a szó nemes értelmében vett egyszerűséget követelt tanítványaitól. Az I—IV. osztályos tanulók haját nullás géppel nyíratta le, az V—VI. osztályosok három centis haját viselhettek, a VII—VIII. osztályba járóknak a szerény, gondozott frizuraviseletet megengedte. Ellensége volt minden külső cícomának. I. gimnazista koromban elvette Pro patria feliratú gyűrűmet, melyet a hadba-vonultak családjainak felsegélyezésére egy ezüst kanálért a hatóságoktól kaptam. Később is csak jegygyűrűmet húztam fel. IV. osztályos koromban, mikor az első hosszú nadrágot kezdtem viselni, úgy gondoltam, hogy ahhoz a kabát külső, felső zsebébe díszzsebkendő illik. Ezt is elvette, s helyette egy bodoki borvizes üveg címkéjét rakta a zsebembe, mondván: ezen a piros, fiaszkám, még feltűnőbb. Azóta nem viselek díszzsebkendőt. Szerette, ha tanítványai szerény, tiszta, rendes ruhában járnak. Egyszerűséget követelt a magatartásában, a beszédben egyaránt. Nem tűrte az úrfiskodást, a fölényeskedést, a nagyképűsködést, a büszkélkedést. „Legyetek egyszerűek, mint a legnagyobb bölcsök!” — ismételte gyakran, amikor valamelyik tanítványának magatartásában kivetni valót talált.

Dr. László Ferenc oktatási koncepcióját korához viszonyítva feltétlen haladó törekvés jellemzi. Természettudományos világszemlélete eljuttatta oda, hogy a természeti jelenségeket kölcsönös összefüggésükben, állandó változásukban és fejlődésükben vizsgálta és tanította. A szemléltetés módszerének használatában korán felismerte a szemléleti és fogalmi megismerés kapcsolatának törvényszerűségét, valamint a tanításban a képzés funkciójának jelentőségét.

Nevelési koncepciója saját személyiségének pozitív vonásaiból ered. Élő példaadásával nevelte tanítványait munkára, becsületre. Két intézetben végzett megfeszített munkát. A lelkes kötelességteljesítés mintaképe volt. Becsületessége önzetlenségében jutott kifejezésre. Feláldozta magát aránylag fiatalon a tudományért, népéért, tanítványaiért és népes családjáért. Kutatásaiban népe iránti szeretete, hűsége vezette. Életét szavainak és tetteinek összhangjában élte.

László Ferenc olyan haladó pedagógus volt, akitől ma is tanulhatunk, mert a „Bildung macht frei“ elv hívének vallotta magát.

FELHASZNÁLT FORRÁSANYAG

- Dr. László Ferencnek a szövegben idézett dolgozatai, egyéb dokumentumai.
- A Kollegium előljáróságának jegyzőkönyvei 1925-ig. (A Kolozsvári Református Egyházkerület Központi Gyűjtőlevéltára — KREKGY).
- Az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsának leiratai a Kollegium előljáróságához 1896—1925 között (KREKGY).
- Igazgatói év végi „Zártudósítások“ az Igazgatótanácshoz 1896—1918 között (KREKGY).
- Tanfelügyelők jegyzőkönyvei 1918-ig (KREKGY).
- Az Egyházkerület Tanügyi Szakbizottságának jegyzőkönyvei, tanügyi előadóinak leiratai 1918-ig (KREKGY).
- A volt Kollegium Iskolai Értesítői (Évkönyvei) 1905—1918 között (KREKGY).
- Péter Mózes: Dr. László Ferenc, Pásztortűz, Kolozsvár, 1925, október 4. sz.
- Fiának, László Dezsőnek szóbeli információi.

